

ΤΟ ΝΕΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Δ. Καλαϊτζίδης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το νέο αναλυτικό Πρόγραμμα της Γεωγραφίας που εκπονήθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο εισάγει κάποιες νέες κατευθύνσεις στο μάθημα και δείχνει σημαντική τάση προσέγγισης προς τα διεθνή πρότυπα των σχετικών αναλυτικών προγραμμάτων. Οι σκοποί του μαθήματος όπως διατυπώνονται στο νέο αναλυτικό πρόγραμμα, είναι πραγματικοί γεωγραφικοί στόχοι και φαίνεται να εγκαταλείπουν τις αδυναμίες των παλιότερων αναλυτικών προγραμμάτων, που χρησιμοποιούσαν το μάθημα για αλλότριους σκοπούς. Επιδεικνύουν και αναδεικνύουν τη χωρική αλληλεξάρτηση, την έννοια της περιφέρειας και αποδίδουν το πραγματικό τους βάρος στις έννοιες της "αλληλεξάρτησης", της "αλληλεπίδρασης", της "γεωγραφικής αντίληψης" και υπό προϋποθέσεις μπορούν να συμβάλλουν στην ανόρθωση του κύρους του μαθήματος στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Ωστόσο, μόνον οι σκοποί και στόχοι δεν θα μπορέσουν να φέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα, αν δεν συνδυαστούν με μια σειρά μέτρων που θα καταστήσουν τη διδασκαλία της γεωγραφίας αποδοτική και έγκυρη.

ABSTRACT

The New Geography Curriculum, worked out by the Pedagogical Institute, introduces some new directions to the subject and shows considerable predisposition to the international standards of the related curricula. The aims of the subject, as they are mentioned in the curriculum, are genuine geography aims and seem to abandon the weaknesses of the previous curricula, that used the subject for irrelevant pursuits. They present and reveal the "spatial interdependence", the notion of "periphery" (region) and attribute their true weight to the notions of "interdependence", "interaction", "geography perception". Under certain presuppositions, these aims and objectives can contribute to the restoration of the status of the subject in the formal education. However, the aims and objectives alone, would never bring the desired outcomes, unless they are combined to a series of measures that will enhance the teaching of geography and render it effective and valid.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τη σχολική χρονιά 1996- 1997 η γεωγραφία διδάσκεται πλέον μόνο στις Α' και Β' τάξεις του Γυμνασίου. Έχει δηλαδή περιοριστεί ακόμη περισσότερο η εμβέλεια της στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Εκτός όμως από την κατάργηση της γεωγραφίας από την Γ' τάξη του Γυμνασίου, καταργείται και το μοναδικό γεωγραφικό μάθημα που υπήρχε στο Λύκειο (στην Α' τάξη Λυκείου) δηλαδή το μάθημα της Γεωλογίας. Παρατηρούμε μια σαφή και σημαντική υποχώρηση της γεωγραφικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και τον περιορισμό της σε ακόμη πιο υποδεέστερη θέση από αυτή που κατείχε όλα σχεδόν τα προηγούμενα χρόνια.

Το σχήμα αυτό είναι απολύτως οξύμωρο, τη στιγμή που η γεωγραφία αναδεικνύεται καθημερινά σημαντικός παράγοντας αναφοράς σε παγκόσμιο επίπεδο με την διαρκή αναφορά ηγετών, ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης και εφημερίδων, σε διενέξεις που εικονοποιούνται μέσω χαρτών, τη στιγμή που όλες οι αναφορές σε σχέσεις, διενέξεις, πολέμους, συμμαχίες, αναφέρονται σε γεωγραφικό-χωρικό υπόβαθρο. Κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών της Γιουγκοσλαβίας από τα αεροπλάνα του ΝΑΤΟ, όλες οι εικόνες βλέπαμε στην τηλεόραση περιείχαν χάρτες, όλοι οι πιλότοι δούλευαν και δουλεύουν με χάρτες, ο Κλίντον προσπαθώντας να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα, έδινε τα διαγγέλματά του μπροστά σε χάρτες (που πιθανότατα δεν κατανοούσε), η κατανόηση της ιστορικής εξέλιξης σε μια περιοχή γίνεται μέσω χαρτών και η οικονομική ανάλυση γίνεται με γεωγραφικούς όρους.

Η εξέλιξη αυτή στη σχολική γεωγραφία δεν μπορεί παρά να ερμηνευτεί ως μια ακόμη εκδήλωση του «αγεωγράφητου» του ελληνικού κράτους και της υποτίμησης της γεωγραφίας ως επιστημονικού κλάδου που μπορεί να προσφέρει στη δημιουργία καλά πληροφορημένων, εξοπλισμένων με αναλυτικές ικανότητες και δεξιότητες μαθητών, μαθητών που θα μπορούσαν να αποτιμήσουν τις σχέσεις ανθρώπου και περιβάλλοντος και θα ήταν ικανοί ως πολίτες να λάβουν σωστές αποφάσεις για τα σχετικά ζητήματα.

ΤΟ ΝΕΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Σύμφωνα με το Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Ε.Π.Π.Σ.) (ΟΕΔΒ, 1998) που εξέδωσε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο το 1988, οι σκοποί της διδασκαλίας της Γεωγραφίας στην υποχρεωτική εκπαίδευση είναι:

- *Η γνωριμία με τα φυσικά χαρακτηριστικά της επιφάνειας της γης και η αναγνώριση της ποικιλίας τους*
- *Η παρατήρηση και αναγνώριση μερικών από τις πιο σημαντικές γεωγραφικές κατανομές και σχέσεις οι οποίες εκδηλώνονται με τους διαφορετικούς τύπους του ανάγλυφου και τις διαφορετικές ανθρώπινες δραστηριότητες.*
- *Η μελέτη των αλληλεπιδράσεων μεταξύ φυσικών και κοινωνικών φαινομένων.*
- *Η μελέτη της οργάνωσης και κατανομής των ανθρώπων στην επιφάνεια της γης.*
- *Η μελέτη της οργάνωσης και κατανομής στο χώρο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.*
- *Η συνειδητοποίηση της σημασίας που έχει η ορθολογική χρήση του χώρου και η προστασία του περιβάλλοντος.*
- *Η ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων για την αναζήτηση, περιγραφή και ερμηνεία των σχέσεων και αλληλεξαρτήσεων των γεωγραφικών φαινομένων.*
- *Η άσκηση και χρήση μεθόδων εργασίας που είναι σύμφωνες με τη φύση του μαθήματος.*
- *Η ευαισθητοποίηση για τα μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η ανθρωπότητα και η ανάπτυξη των απαραίτητων διαθέσεων για κατανόηση αποδοχή και αλληλεγγύη, επικοινωνία και συνεργασία με τους άλλους λαούς.*
- *Η απόκτηση θετικών στάσεων απέναντι στο μάθημα και η συνειδητοποίηση από τους μαθητές της δυνατότητας χρήσης της γεωγραφικής γνώσης σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο (Ο.Ε.Δ.Β., 1998).*

Οι σκοποί αυτοί είναι οι καλύτερα διατυπωμένοι σκοποί για το μάθημα σε όλη τη διαδρομή του μαθήματος μέσα στο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Είναι αρκετά γενικοί ώστε να επιτρέπουν « την αλλαγή ή τροποποίηση του περιεχομένου κατά τις ανάγκες, κατά τις συνθήκες και σε κάθε περίπτωση «μετά λόγου» (Ο.Ε.Δ.Β., ό.π.), αλλά επίσης και ταυτόχρονα αρκετά περιεκτικοί και λεπτομερείς, ώστε να δίνουν την πραγματική εικόνα των προθέσεων και επιδιώξεων των συντακτών τους.

Πρέπει επίσης να αναγνωρίσουμε ότι είναι καθαρά γεωγραφικοί στόχοι που παίρνουν σοβαρά υπόψη τους τις νέες τάσεις της σχολικής γεωγραφίας (Η.Μ.Ι, 1986, Ι.Γ.Υ., 1992) . Δίνεται βαρύτητα στην κατανόηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ φυσικών και κοινωνικών φαινομένων, στην προστασία του περιβάλλοντος.

Οι αναφορές στην ευαισθητοποίηση και την ανάπτυξη διαθέσεων για κατανόηση, αποδοχή και αλληλεγγύη, επικοινωνία και συνεργασία με τους άλλους λαούς, δεν φαίνεται να αποτελούν κενό γράμμα, διότι οι υπόλοιποι στόχοι δεν περιορίζονται σε στενά εθνικά πλαίσια, αλλά οι αναφορές γίνονται σε ευρύτερο επίπεδο.

Οι σκοποί αυτοί όπως είναι διατυπωμένοι, έχουν σαφή περιβαλλοντικό προσανατολισμό και αναδεικνύουν ως κύριο παράγοντα μεταβολής του περιβάλλοντος τον άνθρωπο. Έχουν πλήρως απαγκιστρωθεί από τις επιδιώξεις του μαθήματος να αποτελέσει όχημα μεταφοράς του εθνοκεντρισμού και του ελληνοκεντρισμού (Ρέντζος, 1984, Κουλούρη, 1988, Νούτσος, 1988), καθώς και των ειδικότερων θρησκευτικών πεποιθήσεων. Εισάγουν την επιδίωξη της ανάπτυξης δεξιοτήτων αναζήτησης, περιγραφής και ερμηνείας των σχέσεων και αλληλεξαρτήσεων των γεωγραφικών φαινομένων. Ο σκοπός αυτός έχει ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα διότι απεμπλέκει το μάθημα της γεωγραφίας από την απομνημόνευση και τον ψιτακισμό και επιζητεί να δημιουργήσει μαθητές με ερμηνευτικές ικανότητες, όπως και η γεωγραφία που είναι μια κατ' εξοχή ερμηνευτική επιστήμη.

Ο τελευταίος σκοπός αναφέρεται στην αναθέρμανση του ενδιαφέροντος των μαθητών για το μάθημα της γεωγραφίας και την απόκτηση θετικών στάσεων έναντι αυτού. Μπορούμε αβίαστα να πούμε ότι αν οι σκοποί αυτοί της γεωγραφίας υλοποιηθούν σε ικανοποιητικό βαθμό, το μάθημα θα έχει ήδη αναλάβει σε κύρος κατά ένα σοβαρό ποσοστό.

Πιστεύουμε ότι οι σκοποί της γεωγραφίας σύμφωνα με το νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα, δημιουργούν μια τομή σε σχέση με αυτό που υπήρχε μέχρι σήμερα και θέτουν τα θεμέλια για την παροχή της κατάλληλης γεωγραφικής παιδείας στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Οι γενικοί σκοποί εξειδικεύονται στη συνέχεια σε διδακτικούς στόχους του μαθήματος της γεωγραφίας για το δημοτικό και για το γυμνάσιο.

διαταραχών στα συστήματα υποστήριξης της ζωής από τις ανθρώπινες επεμβάσεις, οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν στην παραγωγή επιπτώσεων που κατά κανόνα είναι βλαπτικές και για το περιβάλλον και για την ανθρωπότητα ως σύνολο. Ο στόχος αυτός μπορεί πολύ καλά να συνδέσει την γεωγραφία με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, με τη βιολογία, με την τεχνολογία. Αποτελεί μάλλον μια δυνατότητα δημιουργίας ολοκληρωμένων εννοιών (cross-curricular themes) (Rawling, 1995) στα πλαίσια του αναλυτικού προγράμματος, που δεν προβλέπονται βέβαια ακόμη, αλλά που είναι ανάγκη να εισαχθούν προκειμένου να αποκτήσει η εκπαίδευση σφαιρικότητα και ολιστικότητα.

Οι απώτεροι στόχοι αναφέρονται σε κοινωνικές –ανθρωπιστικές επιδιώξεις. Αποφεύγονται ιδεολογικά φορτισμένες εκφράσεις και προτιμάται η «ομαλή ένταξη των μαθητών στον κοινωνικό περίγυρο» ή οποία βέβαια δεν είναι παρά μια διαφορετική έκφραση της έννοιας «του καλού πολίτη» όπως την περιέγραφαν προηγούμενα αναλυτικά προγράμματα.

Δυστυχώς, ενώ αναφερόμαστε στη γεωγραφία, δεν αποτελεί στόχο η δημιουργία ελεύθερου ή αυτόνομου τρόπου σκέψης τον οποίο έχει τη δυνατότητα να εμπνεύσει η γεωγραφία και προτιμάται μια τύπου Skinner στοχοθεσία. Βέβαια ο δεύτερος από τους «απώτερους» στόχους είναι θετικός αφού εισάγει την έννοια του λαού στη θέση των κρατών ή χωρών που αναφέρονται σε παλαιότερα αναλυτικά προγράμματα, κάτι που δίνει την αίσθηση μιας πιο ανθρωπιστικής προσέγγισης, συνδυαζόμενος με την έκφραση «πανανθρώπινες αξίες» οι οποίες όμως δεν προσδιορίζονται και επαφίενται στο δίδασκοντα να τις εκφράσει, να τις διατυπώσει και να τις εμπνεύσει στους μαθητές, κάτι που αποτελεί συνήθως έκφραση του προσωπικού συστήματος αξιών του δασκάλου. Άλλωστε στο όνομα κάποιων πανανθρώπινων αξιών έγιναν και συνεχίζουν να γίνονται τα φρικτότερα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

Στο Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (ΟΕΔΒ, 1998, σελ.7), αναφέρεται ότι « η εκπαίδευση, βασικό κοινωνικό αγαθό, αποτελεί το θεμέλιο κάθε κοινωνικής αλλαγής» και παρακάτω, «όλα τα μαθήματα θα πρέπει να αποσκοπούν στη διαμόρφωση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών, όπως ορίζει το Ελληνικό Σύνταγμα, και όλα τα μαθήματα το καθένα ανάλογα με το μορφωτικό αγαθό του, θα πρέπει να προβάλλουν τις αξίες της Δημοκρατίας, του Ανθρωπισμού και τις άλλες αξίες, που αναφέρονται στους σκοπούς της ελληνικής εκπαίδευσης του Ν. 1566/85. Επιπλέον, όλα τα μαθήματα θα πρέπει να συγκλίνουν στην ιδέα της Ευρωπαϊκής διάστασης, της ισότητας των φύλων, της ισοτιμίας της ανθρώπινης εργασίας, των δικαιωμάτων τους» (ΟΕΔΒ, ό.π. σελ.10).

Οι δηλώσεις αυτές του προέδρου του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου κ. Εξαρχάκου περί δημιουργίας ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών, δεν περιλαμβάνονται στους στόχους της γεωγραφίας, οι οποίοι αντίθετα μιλούν για «ομαλή ένταξη στο κοινωνικό-πολιτιστικό περιβάλλον της χώρας (στο δημοτικό) ή της Ευρώπης (στο γυμνάσιο). Μιλώντας γενικά, το νέο αναλυτικό πρόγραμμα είναι χωρίς αμφιβολία καλύτερο, πιο προοδευτικό, πιο περιεκτικό, πολύ πιο γεωγραφικό από πολλά ή ακόμη και από όλα τα προηγούμενα, αλλά θα λέγαμε ότι είναι άτολμο, προσπαθεί να είναι πολιτικά ουδέτερο με μονη την αναφορά σε μια δημοκρατική κοινωνία, της οποίας η έννοια είναι όπως γνωρίζουμε πολύ ελαστική.

Οι σκοποί συνδυάζονται με ένα «βιβλίο του καθηγητή» που περιέχει χρήσιμες έννοιες και βοηθητικό υλικό, αλλά πιστεύουμε ότι είναι περισσότερο προσανατολισμένο στην γεωγραφία που διδάσκεται σε πανεπιστημιακές σχολές του εξωτερικού και όχι στη γεωγραφία που πρέπει να διδάχτει από καθηγητές διαφόρων ειδικοτήτων σε μαθητές 12 έως 14 ετών. Παρά ταύτα, πιστεύουμε ότι το βιβλίο του καθηγητή μπορεί να συμβάλλει στο μέτρο του δυνατού και υπό προϋποθέσεις στην βελτιωμένη διδασκαλία της γεωγραφίας στο γυμνάσιο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πράγματι το νέο αναλυτικό πρόγραμμα του μαθήματος της γεωγραφίας στο γυμνάσιο είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, πλησιάζει με αξιώσεις παρόμοια προγράμματα άλλων χωρών και μπορεί υπό προϋποθέσεις να προσεγγίσει τους στόχους της γεωγραφίας.

Δεν γνωρίζουμε όμως αν υπήρξε ανατροφοδότηση από τους καθηγητές που διδάσκουν το μάθημα και ποιες ήταν οι παρατηρήσεις που έγιναν. Είναι κατά τη γνώμη μας απαραίτητη η αξιολόγηση των στόχων του νέου αναλυτικού προγράμματος στην πράξη, δηλαδή με τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών της πράξης, ώστε οι κάποιες, έστω περιορισμένες αδυναμίες, να μπορέσουν να αντιμετωπιστούν.

Ωστόσο, ούτε η καινούρια και κατά τη γνώμη μας αξιόλογη προσπάθεια μπορεί να έχει αποτελέσματα, αν δεν συνδυαστεί με ένα εκτεταμένο και επαρκές από άποψη διάρκειας και

περιεχομένου πρόγραμμα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στη γεωγραφία, με αναβάθμιση του μαθήματος της γεωγραφίας μέσω της αποκατάστασης της σε όλη τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με διάθεση στα σχολεία των απαραίτητων εποπτικών μέσων διδασκαλίας και κυρίως με ένα σχέδιο εισαγωγής της εργασίας πεδίου για το μάθημα της γεωγραφίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Ε.Π.Π.Σ.), ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, Ο.Ε.Δ.Β σελ.239-251
- Ρέντζος, Ι., 1984. "Γεωγραφική εκπαίδευση" Εκδ. Επικαιρότητα
- Κουλούρη, Χ. 1988, *Ιστορία και Γεωγραφία στα Ελληνικά σχολεία (1834-1914)*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, σ.17
- Νούτσος, Χ., 1988, *Προγράμματα Μέσης Εκπαίδευσης και Κοινωνικός Έλεγχος*, εκδ. Θεμέλιο
- HMI Curriculum Matters 7, HMSO, 1986, *Geography from 5-16* Kent, A., 1996, *Innovation in Geographical Education*, 28th International Geography Conference
- INTERNATIONAL GEOGRAPHICAL UNION,(I.G.U.) (1992). *International Charter on Geographical Education*, Teaching Geography, April 1995, p. 95
- Rawling, E., 1995, "Geography and Cross- Curricular Themes" Teaching Geography, October 1991
- Ryder, L. F., 1965, *Aims and methods of geographical field studies, The Purpose and Organisation of Field Studies*, M. S. Dilke (Ed)
- Wheeler, S. K., (Ed), 1970, Geography teaching and Fieldwork, *Geography in the Field*